

TEISINĖS PASTANGOS SUREGULIUOTI LIETUVOS VYRIAUSIOJO KARO VADO IR KARIUOMENĖS VADO PAVALDUMĄ KRAŠTO APSAUGOS MINISTRUI, MINISTRUI PIRMININKUI IR RESPUBLIKOS PREZIDENTUI 1918–1940 M.

Kęstutis Kilinskas
Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas

Istoriografijoje plačiai žinomas ir gausiai cituojamas 1935 m. išleistas Lietuvos kariuomenės vadovybės įstatymas. Pagrindines šio įstatymo nuostatas gana nuodugniai pristatė ir aptarė dauguma Lietuvos kariuomenės istoriją tiriančių mokslininkų, tarp jų – Jonas Vaičėnas¹, Vytenis Statkus², Vytautas Lesčius³ ir Gintautas Surgailis.⁴ Tyrinėjant šias mokslines publikacijas aiškėja, kad dažniausiai analizuojant minėtąjį įstatymą apsiribojama svarbiausiųjų Respublikos Prezidento, krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado teisių ir pareigų pristatymu ir nesigilinama į jo rengimo politines aplinkybes, nesiimama šio įstatymo analizuoti platesniame Lietuvos politinės santvarkos kontekste, nesiryžtama nuodugniau aptarti jo santykio su pagrindiniu valstybės dokumentu – Konstitucija ir juo labiau nemėginama ieškoti šio įstatymo pirmtakų arba jo projektų.

Taigi šiame straipsnyje imsime savotiškos 1935 m. paskelbto kariuomenės vadovybės įstatymo genezės – analizuosime krašto apsaugos ministro, vyriausiojo karo vado ir kariuomenės vado (karinės vadovybės) pavaldumą (subordinaciją) Respublikos Prezidentui ir ministrui pir-

¹ Jonas Vaičėnas, Kariuomenė, *Lietuvos Nepriklausomybė, t. X*, 1 d., sud. Danutė Blaužytė-Bužienė, Edmundas Gimžauskas, Česlovas Laurinavičius, Dangiras Mačiulis, Gediminas Rudis, Artūras Svarauskas, Jonas Vaičėnas, Vilnius, 2013, p. 590.

² Vytenis Statkus, *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940*, Čikaga, 1986, p. 386–387.

³ Vytautas Lesčius, *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 1998, p. 86–90.

⁴ Gintautas Surgailis, *Lietuvos kariuomenė 1918–1940*, Vilnius, 1998, p. 39–41; *Lietuvos kariuomenės vadai*, sud. Gintautas Surgailis, Vilnius, 1992, p. 143.

mininkui (politinei vadovybei) reguliuojančius teisės aktus ir jų santykį su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir politine santvarka. Taip pat atskleisime, kaip keitėsi kariuomenės vadovybės subordinacija politinei valdžiai Nepriklausomybės kovų, demokratinio ir autoritarinio valstybės valdymo laikotarpiais.

Tyrimas parengtas remiantis Lietuvos centriniame valstybės archyve Krašto apsaugos ministerijos (f. 384) ir Kariuomenės štabo (f. 929) fonduose rastais ir iki šiol Lietuvos istoriografijoje nežinomais kariuomenės vadovybės subordinaciją ir valdymą apibrėžiančių įstatymų projektais, jų rengėjų posėdžių protokolais ir karinėje periodikoje publikuotais kariškių komentarais. Politinės diskusijos ir politinių partijų požiūris į tokio pobūdžio įstatymuose ir teisės aktuose numatytas nuostatas rekonstruojamas remiantis Steigiamojo Seimo stenogramomis⁵ ir Valstybės Tarybos posėdžių protokolais⁶. Itin svarbūs šaltiniai, be kurių tokio pobūdžio tyrimas būtų neįmanomas, yra valstybės teisės aktai, Lietuvos konstitucijos, Ypatingieji valstybės apsaugos įstatai ir Stojimo į krašto apsaugos tarnybą taisyklės, publikuotos laikraštyje „Laikinosios vyriausybės žinios“. Lietuvos konstitucijos tiriamos remiantis teisės istorikų Mindaugo Maksimaičio, Stasio Vansevičiaus⁷ ir Kazimiero Valančiaus⁸ monografijomis. Dalį straipsnyje analizuojamų teisinių problemų, susijusių su Ypatingaisiais valstybės apsaugos įstatais ir karo justicija, istoriniuose tyrimuose palietė Modestas Kuodys ir Andriejus Stolarovas. M. Kuodys, analizuodamas karo padėties režimą tarpukario Lietuvoje, aptarė Ypatinguosius valstybės apsaugos įstatus ir jų turinį. Daugiausia dėmesio jis skyrė teisiniams karo padėties režimo aspektams⁹, tačiau politinių jėgų ir karininkijos konfliktų, dariusių įtaką kariuomenės vadų ir politikų santykių teisiniam sureguliuojimui, o kartu ir Ypatingųjų valstybės apsaugos įstatų koregavimo niuansų nenagrinėjo. Lietuvos kariuomenės justicijos tyrėjo

---

⁵ *Steigiamojo Seimo darbai*, sąsiuviniai nr. 21–32, Kaunas, 1921; *Steigiamojo Seimo darbai*, sąsiuviniai nr. 33–42, Kaunas, 1922.

⁶ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918 m.*, sud. A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius, 1991.

⁷ M. Maksimaitis, S. Vansevičius, *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*, Vilnius, 1997.

⁸ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989.

⁹ Modestas Kuodys, *Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1940 m.*, daktaro disertacija, Kaunas, 2008.

Andriejaus Stoliarovo tyrimai apima ne tik karinių teisminių institucijų veiklą¹⁰, karininkų garbės teismo¹¹ ir baudžiamosios teisės¹² analizę, bet ir kariuomenės teisinio reguliavimo vidaus neramumams malšinti klausimus¹³, taip pat atskleidžia Lietuvos kariuomenės teisėtvarkos ir justicijos principų santykį su tarpukario Rusijos imperijoje galiojusia teise. Šių autorių tyrimais pasinaudota ir šiame darbe. Karininkijos nuomonė ir požiūris į 1935 m. kariuomenės vadovybės įstatymą atskleistas remiantis Stasio Raštikio¹⁴ atsiminimais ir Juozo Aničo parengta Jurgio Bobelio¹⁵ biografija, karininkų atsiliepimais ir straipsniais „Kario“, „Kardo“ ir „Mūsų žinyno“ žurnaluose.

VALSTYBĖS TARYBOS IR VYRIAUSYBĖS KONFLIKTO ĮTAKA TEISINIAM POLITINĖS IR KARINĖS VADOVYBĖS SANTYKIŲ NUSTATYMOUI

Pagal 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Tarybos priimtus Lietuvos Valstybės Konstitucijos pamatinius dėsnius, Lietuvos kariuomenė buvo Valstybės Tarybos prezidiumo, kuris turėjo teisę skirti vyriausiąjį karo vadą ir aukštuosius kariuomenės valdininkus, žinioje¹⁶. Nors svarstant šiuos dėsnius Jonas Vileišis iškėlė idėją, kad kariuomenė turi būti palikta Valstybės Tarybos žinioje, motyvuodamas tuo, kad „Prezidiumas gali suvartoti

¹⁰ Andriejus Stoliarovas, *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.*, Kaunas, 2014; A. Stoliarovas, *Lietuvos Respublikos kariniai teismai 1919–1940 m.*, daktaro disertacija, Kaunas, 2012.

¹¹ Andriejus Stoliarovas, „Kariško munduro“ garbės gynimas prieškarinio Lietuvoje, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2011, t. 1, p. 63–80.

¹² Andriejus Stoliarovas, Pirmosios Lietuvos Respublikos specialiosios baudžiamosios teisės šaltiniai. Rusijos imperijos 1869 m. karo įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija, *Istorija*, nr. 79, 2010, p. 28–43.

¹³ Andriejus Stoliarovas, *Vidiniai neramumai Lietuvos Respublikoje 1919–1940 m.*, Acta historica Universitatis Klaipedensis, t. XXXII, 2016, p. 102–103.

¹⁴ Stasys Raštikis, *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės*, t. 1, Vilnius, 1990; Stasys Raštikis, *Įvykiai ir žmonės*, t. 4, Čikaga, 1972.

¹⁵ Jonas Aničas, *Karo komendantas Jurgis Bobelis*, Vilnius, 2011.

¹⁶ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 7.

kariuomenę prieš Tarybą¹⁷, balsuojant šiam pasiūlymui nebuvo pritar- ta ir Lietuvos kariuomenė tapo pavaldi Valstybės Tarybos prezidiumui. Tai buvo vienintelė teisinė nuostata, apibrėžianti kariuomenės politinę subordinaciją. Kaip rodo 1919 m. gruodžio mėn. Krašto apsaugos mi- nisterijos įsakymų, kuriais remiantis į pareigas skiriami aukšti kariuome- nės karininkai, analizė, Valstybės Tarybos prezidiumas savo konstitucinę pareigą vykdė kontrasignuodamas¹⁸ krašto apsaugos ministro įsakymus, kurie buvo išleidžiami „sulig Valstybės prezidiumo žinia“¹⁹. Tai reiškia, kad Valstybės Taryba teisę valdyti kariuomenę realizavo per Krašto ap- saugos ministeriją. Tačiau 1919 m. sausio mėn. Tarybos prezidiumo ir vyriausybės santykiai ima keistis: kairiosios politinės jėgos, perėmusios iniciatyvą valstybės kuriamajame darbe, siekė sustiprinti savo politines pozicijas ir perrinkti Valstybės Tarybos atstovus, o Taryba – priversti vy- riausybę laikytis Laikinosios Konstitucijos. Tarp politinės valdžios insti- tucijų atsiradusi įtampa pradeda atsispindėti ir kariuomenės vadovybės politinę subordinaciją nustatančiuose įsakymuose. Mykolo Sleževičiaus vyriausybė, norėdama parodyti augančią politinę galią ir ateityje tikėda- masi įgyti teisę valdyti kariuomenę, pradėjo skelbti vyriausybės nutari- mus²⁰ kariuomenei, kas rodė vyriausybės sustiprėjusias pozicijas, paly- ginti su Valstybės Taryba.

1919 m. sausio mėn. svarbiu veiksniu Tarybos ir vyriausybės kovoje tapo kariuomenės daliniai: 2-asis pėstininkų pulkas, deklaruojantis ištikimybę Valstybės Tarybai, atsisakė paklusti vyriausybei, o Kauno komendan-

---

¹⁷ Raimondas Lopata, Alfonsas Eidintas, *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, Vilnius, 1991, p. 359.

¹⁸ Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai, 1919 m. gruodžio 1 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 7; Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai, 1919 m. gruodžio 10 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 4–5; Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai, 1919 m. gruodžio 26 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 8; Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai, 1919 m. gruodžio 26 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 30.

¹⁹ Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai, 1919 m. gruodžio 24 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 6.

²⁰ Krašto apsaugos ministro įsakymas, 1919 m. sausio 9 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 11; Krašto apsaugos ministro įsakymas, 1919 m. sausio 12 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 16–17; Krašto apsaugos ministro įsakymas, 1919 m. vasario 4 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 20.

tūros kuopa, atvirkiščiai, jai liko ištikima²¹. Tai rodo, kad kariuomenės daliniai pagal jiems vadovaujančių karininkų politines pažiūras suskilo: 2-ojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. V. Grigaliūnas-Glovackis atsisakė vykdyti krašto apsaugos ministro įsakymus, o kpt. K. Škirpa ir jo vadovaujama karo komendantūra liko ištikima vyriausybei. Susiklosčiusi situacija turėjo įtakos Ypatingųjų valstybės įstatų nuostatų, prieštaraujančių Laikinosios Konstitucijos nustatytam kariuomenės teisiniam pavaldumui, paskelbimui, kadangi tai stiprino vyriausybės pozicijas ir turėjo priversti jai paklusti 2-ojo pėstininkų pulko vadą. Reaguodama į jo nepaklusnumą vyriausybei, savavališką elgesį paskiriant Marijampolės karo komendantą kpt. Joną Motiejūną-Valevičių ir karo padėtį²², 1919 m. vasario 15 ir 16 d. vyriausybė paskelbė Ypatinguosius valstybės apsaugos įstatus ir Įstojimo į Lietuvos krašto apsaugą sąlygas, kuriuose prisiskyrė sau teisę valdyti kariuomenę, kadangi šiuose teisės aktuose teigiama, kad krašto apsauga yra vyriausybės žinioje²³, o teisę skelbti „karo stovį turi Ministrų Kabinetas“²⁴. Faktiškai tai reiškė, kad karo komendantas yra pavaldus krašto apsaugos ministrui²⁵. Tą pačią dieną Ministrų Kabinetas paskelbė karo padėtį Seinų, Vilkaviškio, Marijampolės, Alytaus ir Kauno miestuose ir paskyrė karo komendantus.²⁶ Vyriausybės paskelbti teisės aktai prieštaravo Laikinajai Konstitucijai, todėl Tarybos prezidiumas jų nepripažino ir M. Sleževičiaus vadovaujama vyriausybė, palaikiusi tai nepasitikėjimu, buvo priversta atsistatydinti.

1919 m. kovo 5 d. Valstybės Taryba paskelbė Ypatinguosius valstybės apsaugos įstatus, kuriuose nurodė, kad karo padėtį skelbia ir panaikina Valstybės Tarybos prezidiumas, o karo metu armijai – vyriausiasis karo

²¹ Kęstutis Kilinskas, Pulkininkas prieš vyriausybę: plk. V. Girgaliūno-Glovackio ir Mykolo Sleževičiaus vyriausybių santykiai 1919 ir 1926 m., *Acta historica universitatis Klaipedensis*, t. XXXII, 2016, p. 79–96.

²² V. Grigaliūno-Glovackio apkaltinamasis raštas, 1919 m. balandžio 21 d., LCVA, f. 929, ap. 1, b. 3, l. 4–9.

²³ Įstojimo į Lietuvos krašto apsaugą sąlygos, 1919 m. vasario 16 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 39–41.

²⁴ Ypatingieji valstybės apsaugos įstatatai, 1919 m. vasario 15 d., LCVA, f. 383, ap. 7, b. 52, l. 36–38.

²⁵ Modestas Kuodys, Pirmasis Lietuvos kariuomenės karo komendantų suvažiavimas (1921 m. rugsėjo 21–24 d.), *Karo archyvas*, t. 26, 2011, p. 82.

²⁶ Ten pat, l. 39.

vadas²⁷. Naujai buvo paskelbtos ir Sąlygos stoti į Lietuvos krašto apsaugą bei nurodyta, kad šį įstatymą skelbia Valstybės Tarybos prezidiumas²⁸. Paskelbdama naujuosius teisės aktus, Valstybės Taryba susigrąžino 1918 m. lapkričio 2 d. Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose nustatytą kariuomenės pavaldumą. Tačiau šiuos pasikeitimus lėmė tarp dešiniųjų ir kairiųjų politinių sluoksnių atsiradusi trintis, kadangi Valstybės Taryba, kurioje dominavo kairieji, siekė apriboti socialistų liaudinių vyriausybės galias²⁹. Didelę reikšmę šiems įvykiams turėjo 2-ojo pėstininkų pulko vado karininko Vinco Grigaliūno-Glovackio atsisakymas paklusti M. Sleževičiaus vyriausybei, jo palankumas Valstybės Tarybai ir vyriausybės siekis suvaldyti nepaklusnų pulko vadą³⁰. Taigi, jau pirmaisiais valstybės kūrimo mėnesiais teisinis kariuomenės vadovybės pavaldumo politinei valdžiai klausimas tapo Tarybos ir vyriausybės politinės konkurencijos įkaitu ir priklausė nuo jų politinės galios.

Po pirmaisiais valstybės kūrimosi mėnesiais kilusio konflikto dėl kariuomenės vadovybės pavaldumo politinei valdžiai 1919 m. balandžio 4 d. buvo pakoreguoti Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. Panaikinus Tarybos prezidiumą, įsteigtas Respublikos Prezidento institutas, kuriam pagal kompetenciją buvo priskirta Lietuvos kariuomenė ir teisė skirti vyriausiąjį karo vadą ir aukštesniuosius kariuomenės valdininkus³¹. Subordinuojant kariuomenės vadovybę Respublikos Prezidentui buvo siekiama didesnio stabilumo, kadangi galvota, kad, keičiantis Ministrų Kabinetai, keisis ir kariuomenės vadovybė, todėl bandyta to išvengti³². Praktiškai susiklostė situacija, kad Respublikos Prezidento aktai ir įsakymai kariuomenei turėjo būti pasirašomi ministro pirmininko ir krašto apsau-

---

²⁷ Ypatingieji valstybės apsaugos įstatatai, *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919 m. balandžio 4 d., l. 2.

²⁸ Sąlygos stoti į Lietuvos krašto apsaugą, *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919 m. balandžio 4 d., l. 3.

²⁹ Modestas Kuodys, *Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1940 m.*, daktaro disertacija, Kaunas, 2008, p. 31–32.

³⁰ Česlovas Laurinavičius, M. Sleževičiaus kabineto krizė, *Lietuvos Nepriklausomybė*, t. X, d. 1, sud. Danutė Blaužytė-Baužienė, Edmundas Gimžauskas, Česlovas Laurinavičius, Dangiras Mačiulis, Gediminas Rudis, Artūras Svareuskas, Jonas Vaičėnonis, Vilnius, 2013, p. 144–145.

³¹ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 7–13.

³² Valstybės Taryba, XIV sesija, 3 posėdis, *Laisvė*, 1919 m. balandžio 6 d., p. 1.

gos ministro. Dėl šios vadovavimo kariuomenei tvarkos nepaisymo kilo keletas konfliktų tarp prezidento, ministro pirmininko ir krašto apsaugos ministro. 1919 m. liepos 6 d. sutiekiant karūžo laipsnį Karo mokyklos I laidos absolventams, buvo perskaitytas vyriausiojo karo vado S. Žukausko įsakymas, nepasirašytas nei ministro pirmininko, nei Respublikos Prezidento³³. Šį įsakymą A. Smetona pasirašė „post factum“, tačiau M. Sleževičius tai laikė neteisėtu veiksnu, kadangi tuo metu dar nebuvo parengtas ir priimtas įstatymas dėl karinių laipsnių teikimo³⁴. Vėliau, 1919 m. spalio mėn., Respublikos Prezidento aktu be ministro pirmininko ir krašto apsaugos ministro parašų gen. Silvestras Žukauskas buvo apdovanotas dviem Vyčio Kryžiaus ordinais ir atleistas iš pareigų, o vietoj jo naujuoju vyriausiuoju karo vadu paskirtas karininkas Pranas Liatukas³⁵. Ministras pirmininkas M. Sleževičius šiuos prezidento veiksmus laikė prieštaraujantais Laikinųjų Konstitucijos dėsnių vienuoliktajam paragrafui, kuriame teigiama, kad visi Respublikos Prezidento skelbiami aktai turi būti pasirašyti ministro pirmininko arba atitinkamo ministro³⁶. Santykiai su Respublikos Prezidentu dėl kariuomenės valdymo teisėtumo tapo viena iš M. Sleževičiaus vadovaujamos ketvirtosios vyriausybės atsistatydinimo priežasčių. 1919 m. rugsėjo 26 d. keturi su Pažangos partija susiję ministrai įteikė M. Sleževičiui atsistatydinimo pareiškimą, kuriame vyriausybės politiką įvardijo kaip „partijų varžymąsi dėl armijos ir vyriausiojo karo vado“³⁷. Kaip matome iš Laikinųjų Konstitucijos pamatinių dėsnių nuostatų, nustatytas kariuomenės valdymas buvo nepakankamas ir sudarė prielaidas politinėms jėgoms tuo naudotis tarpusavio kovoje.

Reikia pasakyti, jog M. Sleževičius dėjo pastangas, kad sureguliuotų Lietuvos prezidento, ministro pirmininko ir karinės vadovybės santykius. 1919 m. jam vadovaujant vyriausybei, buvo parengtas trumpas Įstatymo

³³ Feliksas Žigaras, Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas ir pirmosios Karo mokyklos laidos, ats. red. A. Alonderis, *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas 1864–1843*, Vilnius, 2014, p. 139.

³⁴ Ministrų kabineto protokolas, 1919 m. liepos 11 d., LCVA, f. 923, ap. 1, b. 97, l. 24.

³⁵ Ministro pirmininko akto nuorašas, 1919 m. spalio 7 d., LCVA, f. 923, ap. 1, b. 58, l. 169.

³⁶ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 10.

³⁷ Raštas Ministrui Pirmininkui, 1919 m. rugsėjo 26 d., LCVA, f. 923, ap. 1, b. 11, l. 34–35.

apie Lietuvos kariuomenės organizaciją projektas, tačiau mums nepavyko rasti duomenų, rodančių, kad šis įstatymas buvo svarstytas arba priimtas. Įstatymo pirmajame paragrafe numatyta, kad Lietuvos kariuomenės karių skaičių taikos metu nustato Seimas, o karo metu – vyriausybė ir armijos vadas ir tvirtina Respublikos Prezidentas³⁸. Panašaus pobūdžio, tačiau labai lakoniškas įstatymas vis dėlto buvo priimtas 1920 m. gegužės 7 d. Respublikos Prezidento įsakymu. Juo buvo atskirtos vyriausiojo karo vado ir krašto apsaugos ministro kompetencijos. Vyriausiajam karo vadui buvo pavestas kariuomenės rikiuotės ir operacijų valdymas, o krašto apsaugos ministro kompetencijai priklausė visas tiekimas, sanitarija, veterinarija, teismas, mobilizacija ir vietinė kariuomenė³⁹. Tai rodo, kad, pasibaigus vyriausybės ir Tarybos konfliktui, vis dėlto buvo siekiama sureguliuoti karinės ir politinės vadovybės santykius, o Nepriklausomybės kovų metu vykę konfliktai inspiravo mėginimus apibrėžti karo vadų pavaldumą politinei valdžiai.

BEVAISĖS PASTANGOS DEMOKRATIZUOTI KARIUOMENĖS VALDYMĄ

1920 m. birželio 12 d. Steigiamasis Seimas paskelbė Trečiąją laikinąją Lietuvos Valstybės Konstituciją, kurios aštuntas paragrafas numatė, kad aukštesniuosius kariuomenės ir valstybės valdininkus skiria Respublikos Prezidentas⁴⁰. Ši Konstitucija ir gegužės 7 d. išleistas Respublikos Prezidento įsakymas karinės ir politinės vadovybės santykių nesureguliovo. 1920 m. birželio mėn. vykusiame kariuomenės dalinių vadų suvažiavime, kuriame dalyvavo kariuomenės dalinių vadai ir politinių partijų atstovai, plk. ltn. Vincas Grigaliūnas-Glovackis ir plk. ltn. Kazys Ladyga konstatavo, kad skaitant Konstituciją „neaišku, kam priklauso kariuomenė“⁴¹. Po šio suvažiavimo, 1920 m. liepą, prasidėjo beveik pusantrų metų trukęs Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymo, kurio svarbiausios

---

³⁸ Įstatymo apie Lietuvos kariuomenės organizaciją projektas, 1919 m., LCVA, f. 923, ap. 1, b. 58, l. 46–47.

³⁹ Įsakymas Lietuvos kariuomenei, 1920 m. gegužės 7 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 5.

⁴⁰ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 7.

⁴¹ Karo vadų suvažiavimo protokolai, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 87, l. 50.

nuostatos buvo parengtos posėdžiaujant karinių dalinių vadams, rengimas. Posėdžiuose dalyvavo ir įstatymo projektą rengė svarbiausieji kariuomenės pareigūnai: krašto apsaugos ministras plk. ltn. Konstantinas Žukas, Generalinio štabo viršininkas gen. ltn. Stasys Nastopka, II divizijos vadas, gen. štabo viršininkas gen. Maksimas Katche, I divizijos vadas plk. ltn. Kazys Ladyga, Vietinės kariuomenės brigados vadas gen. ltn. Jurgis Kubilius, Susisieikimo, Artilerijos ir Tiekimo skyrių viršininkai⁴².

Svarbiausiais buvo laikomi kariuomenės vadovybės, jos vado ir krašto apsaugos ministro santykių sureguliuavimo, jų teisių ir pareigų nustatymo klausimai. Per posėdžius buvo vienbalsiai nutarta, kad vyriausioji kariuomenės vadovybė turi būti vienose rankose – krašto apsaugos ministro⁴³. Diskusijų metu buvo siūlomi du kariuomenės subordinavimo politinei valdžiai variantai: plk. ltn. Kazys Ladyga pasiūlė, kad krašto apsaugos ministras būtų tiesiogiai pavaldus Respublikos Prezidentui⁴⁴, o dauguma Karo tarybos narių, tarp jų ir plk. ltn. Konstantinas Žukas, gen. ltn. Maksimas Katche, plk. Stasys Zaskevičius, – kad ministras priklausytų nuo suverenios valdžios, t. y. būtų skiriamas ministro pirmininko⁴⁵. Dar viena rimta problema, su kuria teko susidurti įstatymo rengėjams, buvo Tiekimo skyriaus pavaldumo klausimas. Plk. ltn. K. Ladyga teigė, kad Tiekimo skyrius, kaip Operacijų ir Rikiuotės skyriai, turėtų būti pavaldus armijos vadui⁴⁶. O plk. ltn. K. Žukas ir gen. ltn. Stasys Nastopka siūlė Tiekimo skyrių palikti krašto apsaugos ministro žinioje, motyvuodami tuo, kad tiekimo sritis nebepriklausanti karo vado kompetencijai⁴⁷. Kaip matysime vėliau, ši problema parengtame įstatymo projekte buvo išspręsta Tiekimo skyriaus pavaldumo sritis paskirstant tarp krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado. Sanitarijos, Veterinarijos ir Kariuomenės intendantūros skyriai buvo priskirti krašto apsaugos ministro kompetencijai, tačiau drausmės ir rikiuotės klausimais – kariuomenės vadui⁴⁸.

⁴² Karo Tarybos posėdžio protokolas, 1919 m. liepos 25 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 161, l. 1.

⁴³ Ten pat, l. 2.

⁴⁴ Ten pat, l. 4.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Karo Tarybos posėdžio protokolas, 1919 m. liepos 26 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 161, l. 5.

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo projektas, 1922 kovo 15 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 344, l. 203–206.

Rengiant šį įstatymo projektą buvo remtasi 1869 m. carinės Rusijos imperijos kariuomenės įstatymų sąvadu. Tai rodo ne tik karininkų diskusijos, bet ir tai, kad 1921 m. gegužės mėnesį Krašto apsaugos ministerijos Literatūros skyriaus viršininkui įsakoma iš rusų kalbos išversti Rusijos imperijos Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymą⁴⁹. Įstatymų rengėjai taip pat domėjosi Vakarų valstybių patirtimi. 1921 m. sausio mėn. Krašto apsaugos ministerijos projektų komisija krašto apsaugos ministro padėjėjui pristatė Danijos karo ministerijos organizavimo schemą ir aukštųjų valdymo organų organizacijos paaiškinimus, kurie turėjo „pasitarnauti kaip medžiaga išdirbant projektus ir dėsnius atitinkamų įstaigų Lietuvoje“⁵⁰. Karinėje spaudoje buvo apžvelgtos didžiausių Vakarų valstybių – Jungtinių Amerikos Valstijų, Prancūzijos, Anglijos, Vokietijos, Italijos – ir Rusijos aukštųjų kariuomenės vadovybių struktūros ir jų pokyčiai po Pirmojo pasaulinio karo. Buvo pabrėžiama, kad po Pirmojo pasaulinio karo daugelis Vakarų valstybių pasuko kariuomenės valdymo demokratizavimo keliu, ir kaip svarbiausi šio proceso požymiai nurodyti civilio, einančio krašto apsaugos ministro pareigas vyriausybėje, skyrimo ir kolegialaus organo, Karo Tarybos, sprendžiančio karo reikalus, formavimo principai pabrėžiant, kad iki Pirmojo pasaulinio karo vadovybės priešakyje stovėjo karo vadas, dažniausiai generolas, pavaldus tik valstybės galvai⁵¹. O po karo svarbiausieji reikalai buvo sprendžiami demokratiškai išrinktos politinės valdžios krašto apsaugos ministro ir Karo Tarybos, sudarytos iš svarbiausių civilių ir karinių valstybės pareigūnų⁵².

Iš šių straipsnių galime susidaryti įspūdį, kad kariuomenės valdymo demokratizavimas reiškė platesnį valstybės vykdomosios valdžios įtraukimą į karo reikalų svarstymą ir sprendimų priėmimą. Kai kuriuose straipsniuose spaudoje teigta, kad Lietuvos kariuomenei dėl itin komplikotos padėties, kai Krašto apsaugos ministerijai tenka valdyti kreditus, pirkti arba rekvizuoti karo reikmenis, visiškai netinka buvusios carinės Rusijos imperijos kariuomenės aprūpinimo būdas, o kartu ir jos orga-

---

⁴⁹ Įsakymas Literatūros skyriaus viršininkui, 1921 m. gegužės 7 d.

⁵⁰ Raportas krašto apsaugos ministro padėjėjui, 1920 m. spalio 21 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 344, l. 134.

⁵¹ Leonas Radus-Zenkavičius, Aukštesnioji karo vadovybė buvo Didžiojo karo, *Karys*, nr. 31, 1921 rugpjūčio 4 d., l. 1.

⁵² Aukštesnioji karo vadovybė buvo Didžiojo karo, *Karys*, nr. 43, 1921 spalio 27 d., l. 5.

nizacija bei valdymas, atsižvelgiant į Lietuvos kariuomenės ypatybes ir struktūrą⁵³.

1921 m. antrojoje pusėje čia jau įvardinti asmenys parengė Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymo, kuriame buvo numatyta, kad Lietuvos Respublikos kariuomenės ir jos įstaigų viršininkas yra krašto apsaugos ministras, o jam pavaldžios visos Krašto apsaugos ministerijos įstaigos, projektą. Karo metu kariuomenei vadovauti skiriamas kariuomenės vadas, kurį iki karo pavaduoja Kariuomenės štabo viršininkas. Kariuomenės vadą, Ministrų Kabinetai pristačius, skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas⁵⁴. Šios įstatymo nuostatos aiškiai nurodė kariuomenės pavaldumą demokratiškai išrinktai politinei valdžiai ir atskyrė politines ir karines valdžios institucijas, kariuomenės vadui suteikdamas savarankiškumą ir teisę valdyti kariuomenę, užtikrino jo savarankiškumą operatyvinėje srityje ir atskaitomybę Ministrų Kabinetai⁵⁵. Politinei valdžiai buvo apribota teisė kištis į karinius reikalus: Ministrų Kabinetas kariuomenės vadui galėjo duoti tik bendrus nurodymus ir direktyvas krašto gynimo reikalais⁵⁶. Krašto apsaugos ministrai buvo suteikta priežiūros ir kontrolės funkcija, jis turėjo skelbti ir vykdyti Ministrų Kabinetai nutarimus visais ginkluotųjų pajėgų klausimais ir svarbesniausias kariuomenės ūkio ir maitinimo operacijas, jo žinioje taip pat buvo visų karo žinybos šakų centrinė kontrolė ir tiekimas. Kariuomenės dalinių formavimo ir steigimo teisė buvo suteikta Ministrų Kabinetai, kuris kariuomenės vado ir krašto apsaugos ministro prašymu leidžia steigti kariuomenės dalinius. Prie krašto apsaugos ministro turėjo būti įsteigta Karo taryba. Pagal šį įstatymą, visus karius į kariuomenę priima ir atleidžia krašto apsaugos ministras, išskyrus tuos, kurių priėmimo teisė priklauso Respublikos Prezidentui. Karo veiksmų zonoje kariuomenės vado įsakymus vykdo karo ir kitų Respublikos ir visuomenės įstaigų valdininkai ir gyventojai⁵⁷.

⁵³ Lietuvos kariuomenės tiekimų organizacijos klausimu, *Mūsų žinybas*, nr. 1, 1921, p. 124–129.

⁵⁴ Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymo projektas, 1922 m. kovas, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 422, l. 13–18.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymo projektas, 1922 m. kovas, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 422, l. 13–18.

Reikia pasakyti, kad 1920–1921 m. rengtas Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymas pasižymėjo aiškiais demokratinėmis tendencijomis, ginkluotųjų pajėgų valdymas buvo išskaidytas tarp demokratiškai išrinktų valstybės valdymo institucijų, Prezidento, Ministrų Kabineto ir kariuomenės vadų, o prie krašto apsaugos ministro buvo įsteigta iš civilių ir karinių pareigūnų sudaryta Karo taryba.

1922 m. sausio 27 d. šio įstatymo projektas buvo įtrauktas į Steigiamojo Seimo posėdžio darbotvarkę, tačiau, kaip rodo Steigiamojo Seimo posėdžių stenogramos, tądien jis nebuvo svarstytas⁵⁸. Toks pat likimas jį ištiko ir sausio 31 d., tik vasario 1 d. įstatymas buvo apsvarstytas už uždarų durų⁵⁹. Kadangi šio posėdžio stenogramos neišliko, neįmanoma pasakyti, kaip vyko šio įstatymo svarstymas, tačiau panašu, kad jis po Steigiamojo Seimo posėdžio buvo grąžintas patikslinti, kadangi mūsų rastoje 1922 m. kovo 15 d. įstatymo versijoje pastebėjome tik vieną pataisą – kad karinių dalinių vadus, pradedant nuo atskirojo bataliono vado, brigados vado teikimu skiria Respublikos Prezidentas⁶⁰. Daugiau Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymas Seime niekada nebuvo svarstytas ir priimtas, todėl visą demokratinės valstybės egzistavimo laikotarpį kariuomenės valdymas buvo sureguliuotas tik 1922 m. Konstitucijos nuostatomis, kurios numatė, kad Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis visų ginkluotųjų pajėgų viršininkas. Už „Respublikos Ginkluotųjų pajėgų valdymą, tvarkymą ir vadovavimą joms atsako Seimui Ministrų kabinetas ar atitinkamas ministras. Karo metu ministrų kabinetui pasiūlius, Respublikos prezidentas skiria vyriausiąjį kariuomenės vadą“⁶¹. Tai gi matome, kad Konstitucija tik bendro pobūdžio nuostatomis, nedetalizuodama Prezidento, vyriausybės, Krašto apsaugos ministerijos ir karo vadų pareigų, apibrėžė kariuomenės valdymo schemą. Dėl šio Konstitucijos straipsnio kilusios diskusijos leidžia susidaryti įspūdį, kokios nuomonės apie kariuomenės pavaldumą laikėsi politinės partijos. 1922 m. balandžio 10 d. Seimo narys krikščionis demokratas Elizėjus Draugelis

---

⁵⁸ 1922 m. sausio 27 d. 164 posėdžio stenograma, *Steigiamojo Seimo darbai (nuo sausio 24 iki vasario 3 d.)*, p. 38.

⁵⁹ 1922 m. vasario 1 d. posėdžio stenograma, *Steigiamojo Seimo darbai*, p. 83–84.

⁶⁰ Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymo projektas, 1922 m. kovo 15 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 344, l. 204–206.

⁶¹ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 7–13.

pasiūlė pavesti ginkluotųjų pajėgų valdymą vienam asmeniui – Prezidentui, motyvuodamas tuo, kad „ginkluotosios pajėgos būtų tik respublikos, tik valstybės, o ne kokios partijos žinioje“, tačiau tik tokiu atveju, jeigu išrinktasis Prezidentas išeis iš partijos ir prisieks Konstitucijai⁶². E. Draugelio poziciją palaikė ir krikdemas Vytautas Bičiūnas, kurio nuomone, Prezidentas būtų tas asmuo, kuris turėtų „daug didesnės įtakos ir daug didesnės svarbos“ kariuomenėje nei bet kas kitas⁶³. Daugelis kairiųjų partijų atstovų prieštaravo kariuomenės pavaldumui Prezidentui. Žinoma, socialdemokratai prieštaravo ir pačios Prezidento institucijos egzistavimui. Socialdemokratų partijos vardu kalbėjo socialdemokratas Vladas Požėla⁶⁴ ir jo bendrapartietis Vincas Čepinskis, kurie gynė nuomonę, kad Prezidentas būtų nepartinis, yra neįmanoma, todėl teisę vadovauti kariuomenei reikia suteikti Ministrų Kabinetai, o ne vienam asmeniui⁶⁵. Jam antrino ir valstietis liaudininkas Pranas Ruseckas, pasak kurio, net ir „karo metu kariuomenės priklausymas vienam asmeniui neišsprendė dėl to kilusių problemų“⁶⁶. Galiausiai, atsižvelgęs į Konstitucijos komisijos ir krikščionių demokratų bloko siūlymą bei kairiųjų partijų prieštaravimą Prezidento institucijai, Steigiamasis Seimas nutarė, kad kariuomenė bus vyriausybės žinioje⁶⁷. Galutinė 1922 m. Konstitucijos formuluotė, kuria apibūdinamas ginkluotųjų pajėgų valdymas, skamba taip: „Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis visų ginkluotųjų pajėgų viršininkas. Už Respublikos Ginkluotųjų pajėgų valdymą, tvarkymą ir vadovavimą joms atsako Seimui Ministrų kabinetas ar atitinkamas ministras. Karo metu, Ministrų kabinetui pasiūlius, Respublikos prezidentas skiria vyriausiąjį kariuomenės vadą.“⁶⁸ Taip Lietuvos Konstitucijoje buvo įtvirtintos demokratinės kariuomenės valdymo nuostatos.

⁶² Steigiamojo Seimo stenogramos, 1922 balandžio 10 d. posėdis, p. 110.

⁶³ Ten pat, p. 110–113.

⁶⁴ 1922 m. liepos 18 d. posėdžio stenograma, *Steigiamojo Seimo darbai*, 46 sąsiuvinis, 1922, p. 110–111.

⁶⁵ Steigiamojo Seimo stenogramos, 1922 balandžio 10 d. posėdis, p. 110–113.

⁶⁶ 1922 m. liepos 18 d. posėdžio stenograma, *Steigiamojo Seimo darbai*, 46 sąsiuvinis, 1922, p. 114–115.

⁶⁷ Steigiamojo Seimo stenogramos, 1922 balandžio 10 d. posėdis, p. 124.

⁶⁸ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 7–13.

Karinės vadovybės nuomone, Konstitucijoje numatytas ginkluotųjų pajėgų pavaldumas politinei valdžiai neišsprendė Krašto apsaugos ministerijos ir aukštosios kariuomenės vadovybės tarpusavio santykių problemas. Štai 1922 m. pabaigoje Generalinio štabo viršininkas gen. lt. M. Katčeskundėsi krašto apsaugos ministrui, kad vadovavimo kariuomenei pamatas per silpnas, jo nuomone, nėra aiškiai apibrėžtos krašto apsaugos ministro ir pirmojo ministro pavaduotojo rikiuotės srityje – kariuomenės vado veikimo ribos, taip pat neaiškus Generalinio štabo viršininko pavaldumas: esą neaišku, kas jam duoda įsakymus – krašto apsaugos ministras, jo padėjėjas ar kariuomenės vadas, todėl reikalavo, kad būtų kuo greičiau ir tiksliau apibrėžtos krašto apsaugos ministro teisės ir pareigos⁶⁹. Veikiausiai dėl to aukštoji karininkija ir toliau stengėsi išspręsti šią problemą.

1924 m. kariuomenės vadovybės karo metu sutvarkymo projektą ėmėsi rengti gen. Leonas Radus-Zenkavičius. Jo parengtame įstatymo projekte teigiama, kad Krašto apsaugos ministerija yra vyriausioji kariuomenės vadovavimo ir valdymo įstaiga. Ministerijai vadovauja krašto apsaugos ministras, kuris turi teisę po Respublikos Prezidento skelbti įsakymus kariuomenei. Kariuomenės vadas yra didžiausias viršininkas kariuomenės drausmės ir rengimosi karui klausimais. Kariuomenės vadui pavaldūs Vyriausiojo štabo, artilerijos, aviacijos, karo apygardų ir karo technikos viršininkai ir šaudymo inspektorius. Krašto apsaugos ministrui priklauso ūkio, finansų valdybos ir Kariuomenės teismas⁷⁰.

Tačiau šis įstatymas taip ir liko Kariuomenės vyriausiojo štabo kabineto stalčiuose ir net nebuvo pradėtas svarstyti. Neturint jokie politinės valdžios priimto krašto apsaugos institucijų valdymą reguliuojančio įstatymo susidarė prielaidos karinei vadovybei keisti ginkluotųjų pajėgų valdymo struktūrą pagal konkrečiu laiku kariuomenei vadovaujančių asmenų nuostatas, pažiūras ir norus. Štai 1926 m. tuometis Vyriausiojo štabo viršininkas gen. lt. K. Ladyga išplėtė Vyriausiojo štabo viršininko galias, skirdamas jam vadovauti kariuomenės dalims ir suteikdamas teisę duoti nurodymus Tiekimų valdybai ir Kariuomenės teismui⁷¹. Reikėtų pasakyti,

---

⁶⁹ Generalinio štabo viršininko pareiškimas, 1922 m. lapkričio 20 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 344, l. 134–135.

⁷⁰ Generalinio štabo I skyriaus viršininko raporto priedas Nr. 4, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 9.

⁷¹ Generalinio štabo I skyriaus viršininko raporto priedas Nr. 5, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 10.

kad 1920 m. liepos mėn., svarstant Tiekimų skyriaus pavaldumo klausimą, rengiant Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymą, gen. ltn. K. Ladyga pasiūlė, kad kariuomenės Tiekimų valdyba būtų pavaldi kariuomenės vadui, o tapęs Vyriausiojo štabo viršininku savo sumanymą įgyvendino. Keletą pataisų gen. K. Ladygos parengtoje schemeje padarė plk. Kazys Škirpa, 1926 m. kariuomenės vado institutą pavertęs kariuomenės vyr. inspektoriaus pareigybe, o kariuomenės dalinius – tiesiogiai pavaldžiais Vyriausiojo štabo viršininkui⁷². Reikia pasakyti, kad plk. K. Škirpa savo vizijose ir reformų planuose kariuomenės vyr. inspektoriui numatė svarbų vaidmenį: jis turėjo būti pavaldus krašto apsaugos ministru, o kilus karui – skiriamas vyriausioju karo vadu. Taikos metu kariuomenės vyr. inspektorius turėjo parengti „ginkluotąsias pajėgas laimėjimui karo metu“, taigi tai turėjo būti žmogus, atsakingas už kariuomenės parengimą ir šiuo klausimu likti savarankiškas, o biudžetiniai ir politiniai klausimai turėjo priklausyti krašto apsaugos ministro kompetencijai⁷³.

Tokia kariuomenės valdymo schema egzistavo iki 1927 m., kol po valstybės perversmo Vyriausiojo štabo viršininkas ir vienas svarbiausių perversmo dalyvių plk. Povilas Plechavičius panaikino kariuomenės gen. inspektoriaus pareigybę, kad visa valdžia atsidurtų Vyriausiojo štabo viršininko rankose⁷⁴. Nagrinėdami po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo kariuomenės valdymą reglamentuojančius valstybės teisės aktus ir jų projektus galime pastebėti ir daugiau perversmo organizatorių ir vykdytojų pastangų atiduoti kariuomenės valdymą į jų rankas. Tokių požymių pirmiausia yra Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kurioje Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai suteikiama teisė skirti ir atleisti iš tarnybos visų laipsnių karininkus ir valdininkus pagal įstatymą⁷⁵. Tai reiškia, kad be Respublikos Prezidento žinios į tarnybą kariuomenėje negalėjo būti paskirtas nė vienas karininkas. Tais pačiais metais parengtame Ginkluotųjų pajėgų taikos metu valdymo įstatymo projekte yra nuosta-

⁷² Generalinio štabo I skyriaus viršininko raporto priedas Nr. 6, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 11.

⁷³ Jonas Vaičėnionis, Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininko plk. Kazio Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas, *Karo archyvas*, 2006, nr. 21, p. 351–352.

⁷⁴ Generalinio štabo I skyriaus viršininko raporto priedas Nr. 7, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 12.

⁷⁵ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 48.

ta, įpareigojanti (ne suteikianti teisę) krašto apsaugos ministrą atstovauti ginkluotųjų pajėgų reikalams pas Respublikos Prezidentą, Seime, Vyriausybėje, teisme ir visuomenėje⁷⁶. Tai reiškia, kad Konstitucijos nuostatomis ir vyr. inspektoriaus pareigybės panaikinimu buvo siekiama suformuoti aiškią Respublikos Prezidento, ministro ir Vyriausiojo štabo viršininko pavaldumo grandinę, kai kariuomenė paklūsta svarbiausiems 1926 m. gruodžio 17 d. perversme dalyvavusiems asmenims – Antanui Smetonai, Antanui Merkiui ir plk. P. Plechavičiui. Šioje vadovavimo grandinėje galime užčiuopti akivaizdžias autoritarinio režimo tendencijas.

1935 M. KARIUOMENĖS VADOVYBĖS ĮSTATYMAS: „PREZIDENTO VALIA – TAI VISKAS“

Gen. ltn. Petro Kubiliūno veikla taip pat patvirtina mūsų jau įvardytą tendenciją. 1930 m. jis vėl įsteigė 1927 m. panaikintą gen. inspektoriaus institutą, o 1931 m. pradėjo rengti ir aukštesnės karo vadovybės įstatymų projektą⁷⁷. 1933 m. jį įteikė krašto apsaugos ministrui, siūlydamas apsvarstyti ir priimti⁷⁸. Šiame įstatyme akivaizdžiai išplečiamos Respublikos Prezidento ir Vyriausiojo štabo viršininko teisės, bet susiaurinama krašto apsaugos ministro atsakomybė. Įstatymo projekto bendruosiuose dėsniuose teigiama, kad „Respublikos Prezidentas valdo kariuomenę per Krašto apsaugos ministrą ir Vyriausiojo štabo viršininką“. Respublikos Prezidentui suteikiama teisė skelbti mobilizaciją ir demobilizaciją, įsakyti kariuomenei pradėti ir baigti karo veiksmus, tvirtinti valstybės saugumui sudaromas karo konvencijas, skirti pulko vado lygmens kariuomenės viršininkus, priimti karininkus į karo tarnybą ir atleisti iš jos. Prezidentas taip pat turi aukščiausią kariuomenės priežiūros teisę ir vadovauja Valstybės gynimo tarybos posėdžiams⁷⁹.

---

⁷⁶ Ginkluotųjų pajėgų valdymo taikos metu įstatymo projektas, 1928 m., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 259, l. 4.

⁷⁷ Generalinio štabo I skyriaus viršininko raporto priedas Nr. 8, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 13.

⁷⁸ Vyriausiojo štabo viršininko kreipimasis, 1933 m. gegužės 23 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 157.

⁷⁹ Įstatymo aukštajai kariuomenės vadovybei projektas, 1933 m. gegužės 23 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 158–160.

Šiuo įstatymu A. Smetonai buvo užtikrinama teisė, nepriklausomai nuo krašto apsaugos ministro, pradėti karo veiksmus, skelbti mobilizaciją, kontroliuoti skyrimo į pareigas kariuomenėje klausimus ir t. t. O krašto apsaugos ministro vaidmuo atrodo gana formalus: jam paliekama teisė tvirtinti Vyriausiojo štabo viršininko įsakymus, atstovauti kariuomenei Ministrų Tarybos posėdžiuose ir pas Respublikos Prezidentą⁸⁰. Tuo pat metu Vyriausiojo štabo viršininko pareigos išplečiamos: jam priklauso ne tik kariuomenės rengimas karui – karo metu jis turi tapti vyriausiuoju karo vadu, jo kompetencijos sričiai taip pat priskiriamos kariuomenės mokymo ir drausmės priežiūros funkcijos, kurios 1922 m. įstatymo projekte buvo priskirtos krašto apsaugos ministro kompetencijai. Taigi, remdamasis šiuo įstatymo projektu, A. Smetona turėjo užsitikrinti realią galią kontroliuoti kariuomenės pasirengimą karui, personalo skyrimą ir ginklavimą. Panašu, kad panašaus principo gen. ltn. P. Kubiliūnas laikėsi ir rengdamas tolesnius aukštosios karinės vadovybės įstatymo projektus.

1934 m. žiemą parengtame Ginkluotųjų pajėgų valdymo karo metu įstatymo projekte įtvirtinta visiška kariuomenės vado priklausomybė nuo Respublikos Prezidento: kariuomenės vadas turėjo būti skiriamas ir atleidžiamas Respublikos Prezidento, karo veiksmų metu – vadovautis Prezidento įsakymais ir nurodymais, jokia kita įstaiga negalėjo duoti nurodymų ar įsakymų, susijusių su karo veiksmiais. Respublikos Prezidento įsakymai turėjo būti kontrasignuojami kariuomenės vado, drausmės priežiūros srityje jam buvo suteiktos krašto apsaugos ministro teisės. Įstatyme nebuvo nuostatų, kurios rodytų, kad kariuomenės vadas savo veiklą turi derinti su krašto apsaugos ministru. Jam netgi buvo suteikta teisė dalyvauti Ministrų Kabineto posėdžiuose, suteikęs sprendžiamąjį balsą svarstant kariuomenės reikalus.

Šis įstatymo projektas dar labiau susiaurino krašto apsaugos ministro kompetenciją, palikdamas jam tik administracines funkcijas. Ministras turėjo rūpintis kariuomenės aprūpinimo organizavimu ir gamyba, palaikyti ryšį su kariuomenės vadu ir visomis išgalėmis jam padėti⁸¹. Paskutiniame 1934 m. pavasarį plk. Jono Mačiulaičio ir gen. ltn. P. Kubiliūno parengtame įstatymo projekte iš esmės pakartojamos ankstesniojo projekto

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ Ginkluotųjų pajėgų valdymo karo metu įstatymo projektas, 1934 m. žiema, LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 215–219.

nuostatos, tik kariuomenės vado pareigos dar labiau išplečiamos krašto apsaugos ministro kompetencijos sąskaita, įtvirtinant nuostatą, kad kariuomenės vadas gali duoti įsakymus krašto apsaugos ministrui pavaldiems viršininkams⁸². Visuose gen. ltn. P. Kubiliūno vadovavimo Vyriausiajam štabui laikotarpiu parengtuose aukštesniosios karinės vadovybės įstatymuose akivaizdžiai linkstama visą vadovavimo galią sutelkti Respublikos Prezidento ir kariuomenės vado rankose, vis labiau apribojant krašto apsaugos ministro galias. Menkstantį krašto apsaugos ministro vaidmenį gen. ltn. P. Kubiliūno parengtuose kariuomenės valdymo projektuose būtų galima paaiškinti komplikuotais pastarojo santykiais su krašto apsaugos ministru plk. Baliu Giedraičiu. Lietuvos istoriografijoje išsitvirtinusi nuomonė, kad daugelį gen. ltn. P. Kubiliūno iniciatyvų ir sumanymų reorganizuoti ir reformuoti kariuomenę stabdė nesutarimai su krašto apsaugos ministru ir pasyvus pastarojo būdas⁸³. Galbūt tai vertė generolą rengiant kariuomenės vadovybės veiklą reglamentuojančius įstatymų projektus suteikti kuo mažiau galių krašto apsaugos ministrui ir taip savotiškai atsirevanšuoti. Tačiau minėtasis įstatymas nebuvo priimtas, o gen. ltn. P. Kubiliūno darbus nutraukė 1934 m. birželio 6 d. pučas.

Po 1934 m. birželio 6 d. pučo kariuomenės vadovybės įstatymų kūrimo darbas nenutrūko, tik šįkart jį tęsė ką tik Vyriausiojo štabo valdybos viršininku, o vėliau ir kariuomenės vadu tapęs plk. ltn. S. Raštikis – jam vadovaujant buvo parengtas ir nuo 1935 m. sausio 1 d. įsigaliojo Kariuomenės vadovybės įstatymas⁸⁴. Kiek galima nustatyti iš archyvinių šaltinių, plk. S. Raštikiui šį įstatymą rengti padėjo krašto apsaugos ministras gen. ltn. Petras Šniukšta⁸⁵ ir aukšto rango karininkai – plk. Stasys

---

⁸² Ginkluotųjų pajėgų valdymo karo metu įstatymo projektas, 1934 m. žiema (nurodama dokumente), LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 221–230.

⁸³ Modestas Kuodys, Pulkininkas Balys Giedraitis, sud. Gintautas Surgailis, *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, t. 2, p. 142; Vidmantas Jankauskas, *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, Vilnius, 1998, p. 174–175.

⁸⁴ Stasys Raštikis, *Įvykiai ir žmonės*, t. 4, Čikaga, 1972, p. 18.

⁸⁵ Ten pat.

Zaskevičius⁸⁶, plk. J. Bobelis⁸⁷ ir plk. ltn. Kazys Sprangauskas⁸⁸. Rengiant šį įstatymą buvo nustatytos aiškios politinės vadovybės nuostatos, kurios turėjo būti įgyvendintos. Pirmiausia ginkluotosios pajėgos turėjo būti atribotos nuo „partinių ir egoistinių užgaidų“, o įstatymo pagrindu tapti „tautiškumas“. Respublikos Prezidento, krašto apsaugos ministro kariuomenės vadovavimo grandinėje turėjo būti akcentuota, kad „Prezidento valia – tai viskas“. Parengus įstatymą turėjo būti išvengta didesnių pasikeitimų ginkluotųjų pajėgų vadovybės organizacijoje, o taikos meto Krašto apsaugos ministerija sutvarkyta taip pat kaip ir karo metu⁸⁹.

Prieš pradėdant rengti šį įstatymą buvo išanalizuota padėtis to meto kariuomenės vadovybėje ir konstatuota, kad krašto apsaugos ministro, Vyriausiojo štabo viršininko ir kariuomenės vado santykiai priklauso nuo jų asmeninių santykių ir buvo reguliuojami vadovaujantis tik 1869 m. Rusijos karo įstatymų rinkinio pirmosios dalies I–IV knygų nuostatomis⁹⁰. Tarp esminių įstatymą keisti vertusių aplinkybių buvo dvigubas Vyriausiojo štabo viršininko pavaldumas krašto apsaugos ministrui ir kariuomenės vadui⁹¹.

Kaip paaiškėjo tyrimo metu, ši problema buvo įsisenėjusi. Dėl dvejopo Gen. štabo viršininko pavaldumo plk. K. Kleščinskis skundėsi jau 1922 m.⁹² Pasak šio įstatymo rengėjų plk. S. Raštikio ir plk. J. Bobelio, 1935 m. paskelbtu kariuomenės vadovybės įstatymu siekta nustatyti aiškias krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vadas teises ir atsakomybės sritis⁹³, kurios buvo „ne visai pastovios ir dažnai keitėsi drauge su etatu

⁸⁶ Raportas Vyriausiojo štabo viršininkui, 1934 m. birželio 23 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 164–166.

⁸⁷ Jonas Aničas, *Karo komendantas Kazys Bobelis*, Vilnius, 2011, p. 134.

⁸⁸ Raportas Generalinio štabo valdybos viršininkui, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 1.

⁸⁹ Raportas Vyriausiojo štabo viršininkui, 1934 m. birželio 23 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 164–166.

⁹⁰ Generalinio štabo I skyriaus viršininko raportas, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 1.

⁹¹ Generalinio štabo I skyriaus viršininko raporto priedas Nr. 1a, 1934 m. liepos 9 d., LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 1.

⁹² Generalinio štabo viršininko pareiškimas, 1922 m. lapkričio 20 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 344, l. 134–13.

⁹³ Stasys Raštikis, *Įvykiai ir žmonės*, t. 4, Čikaga, 1972, p. 18.

pakeitimais⁹⁴. Taigi naujasis kariuomenės vadovybės įstatymas turėjo sureguliuoti svarbiausių politinių ir karinių pareigūnų santykius ir išspręsti įsisenėjusias problemas.

Šis įstatymas taip pat buvo rengiamas studijuojant užsienio valstybėse – Lenkijoje, Estijoje, Latvijoje, Suomijoje ir Čekoslovakijoje – galiojančius tokio pat pobūdžio įstatymus ir juose įtvirtintas nuostatas⁹⁵. Įstatymo versiją, remdamasis analogiškais Vokietijoje galiojusiais įstatymais, pateikė ir Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje plk. K. Škirpa⁹⁶. Bet, kaip galime spręsti iš S. Raštikio atsiminimų, įstatymo rengėjus labiausiai domino Lenkijoje, Estijoje ir Latvijoje galiojantys įstatymai⁹⁷, tai rodo, kad lietuviškojo įstatymo rengėjai ypač domėjosi autoritarinių, o ne demokratinių režimų patirtimi.

Kaip ir anksčiau rengtuose projektuose, šįkart didžiausios ir svarbiausios galios valdyti kariuomenę buvo sutelktos Respublikos Prezidento ir kariuomenės vado rankose, krašto apsaugos ministrui paliekant kariuomenės kontrolės funkcijas. Respublikos Prezidentas buvo paskelbtas vyriausiuoju ginkluotųjų pajėgų vadu, kuriam suteikta teisė skelbti mobilizaciją ir demobilizaciją, pradėti ir stabdyti karo veiksmus, skirti ir atleisti viršininkus pulko vado ir aukštesnėmis teisėmis, priimti karininkus į karo tarnybą ir atleisti iš jos, tvirtinti drausmės administravimo ir ūkio statutus. Jis taip pat turėjo teisę inicijuoti, prižiūrėti ir tvirtinti Valstybės gynybos tarybos nutarimus.

Krašto apsaugos ministras turėjo rūpintis kariuomenės tiekimo ir aprūpinimo reikalais, valdyti Krašto apsaugos ministerijos kreditus, skirti ir atleisti karininkus bataliono vado teisėmis, skelbti Respublikos Prezidento įstatymus kariuomenei, prižiūrėti drausmę, kadangi drausmės kariuomenėje priežiūra buvo numatyta kariuomenės vadui. Kariuomenės vadas privalėjo visas ginkluotąsias pajėgas rengti karui, tvirtinti mobilizacijos ir operacijų planus, mokymo ir taktikos statutus, nustatyti kariuomenės dislokaciją, parinkti vadus ir viršininkus, skirti ir atleisti karininkus bataliono vado ir pulko vado padėjėjo teisėmis, daryti pranešimus apie savo

---

⁹⁴ Jurgis Bobelis, Kariuomenės vadovybės įstatymo sulaukus, *Kardas*, nr. 2, 1935 m. sausio 15 d., p. 28.

⁹⁵ Stasys Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos*, t. 1, Čikaga, 1956, p. 335–336.

⁹⁶ Plk. K. Škirpos raštas „Pagrindiniai bruožai karo vadovybės organizacijos taikos meto“ (be datos), LCVA, f. 929, ap. 5, b. 407, l. 248–253.

⁹⁷ Stasys Raštikis, *Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės*, t. 1, Vilnius, 1990, p. 335–336.

darbą krašto apsaugos ministrui ir Respublikos Prezidentui⁹⁸. Pagrindinės šio įstatymo nuostatos atskleidžia, kad daugiausia kariuomenės valdymo svertų buvo sutelkta Respublikos Prezidento ir kariuomenės vado rankose, o krašto apsaugos ministro galių sumenkinimas jį pavertė kariuomene ir prezidentą aptarnaujančiu biurokratu. Šiomis nuostatomis įstatymas panašus į gen. lt. P. Kubiliūno rengtus analogiško įstatymo projektus, kuriuose taip pat sumenkintas krašto apsaugos ministro vaidmuo.

Taip pat pažymėtina, kad 1935 m. kariuomenės vadovybės įstatymas visiškai eliminuoja bet kokią vyriausybės vaidmenį kariuomenės valdyme, o juk 1922 m. demokratiniu valstybės raidos laikotarpiu parengtame Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymo projekte vyriausybė teikė Prezidentui vyriausiojo karo vado kandidatūrą ir suteikė teisę duoti jam „bendrus nurodymus“ kariuomenei krašto gynybos reikalais⁹⁹. Taigi, 1935 m. išleistas kariuomenės vadovybės įstatymas, nors ir aiškiai apibrėžiantis kariuomenės vado, krašto apsaugos ministro ir Respublikos Prezidento teises ir pareigas, kartu liudijo ir aiškų kariuomenės valdymo posūkį autoritarinių tendencijų link.

Kai kurios šio įstatymo nuostatos, apibrėžiančios Respublikos Prezidento galias, buvo įtvirtintos valstybės Konstitucijoje. Remiantis Konstitucija, Respublikos Prezidentas galėjo skirti ir atleisti kariuomenės vadą, vadovauti prie Respublikos Prezidento gynybos reikalams spręsti įsteigtai Valstybės gynimo tarybai. Jis turėjo teisę spręsti dėl mobilizacijos, taikos ir karo veiksmų paskelbimo ar atšaukimo Ministrų Tarybos siūlymu¹⁰⁰. Reikėtų atkreipti dėmesį į šimtas trisdešimt šeštame Konstitucijos paragrafe įtvirtintą nuostatą, kad kariuomenės vadui byla dėl tarnybinio nusikaltimo gali būti keliama tik su Respublikos Prezidento sutikimu¹⁰¹. Kartu su Prezidento teise vienašališkai skirti kariuomenės vadą šią Konstitucijos nuostatą reikėtų vertinti kaip pabrėžiančią kariuomenės vado priklausomybę nuo Prezidento ir kariuomenės vadui suteikiančią pastarojo teisinę globą. Taigi, 1935 m. kariuomenės vadovybės įstatymas ir 1938 m. Konstitucijos nuostatos galutinai įtvirtino autorita-

⁹⁸ Kariuomenės vadovybės įstatymas, *Kardas*, nr. 1, 1935 m. sausio 15 d., p. 29.

⁹⁹ Ginkluotųjų pajėgų ir jų įstaigų valdymo įstatymo projektas, 1922 m. kovo 15 d., LCVA, f. 384, ap. 3, b. 344, l. 204–206.

¹⁰⁰ Kazimieras Valančius, *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989, p. 26–27.

¹⁰¹ Ten pat.

rinio pobūdžio politinės ir karinės valstybės vadovybės santykius. Taip buvo sureguliuotas ir teisiškai įtvirtintas A. Smetonos ir svarbiausios jo autoritarinio režimo atramos – kariuomenės prioritetas.

IŠVADOS

- Teisiškai neapibrėžti ir nesureguliuoti svarbiausių valstybės politinės valdžios institucijų – Respublikos Prezidento, Seimo, ministro pirmininko, krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado – santykiai sudarė prielaidas politinėms jėgoms įtraukti kariuomenę į tarpusavio politinės konkurencijos lauką ir paversti valstybės vidaus politikos veiksmu.

- Tai, kad iki 1935 m. nebuvo aukščiausios karinės vadovybės įstatymo, lėmė sudėtingą kariuomenės valdymą ir kai kurių kariuomenės viršininkų dvejetainį pavaldumą, o politinės ir karinės vadovybės santykius padarė priklausomus ne nuo teisinių procedūrų, o nuo karo vadų ir politikų asmeninių ryšių. Tai ypač išryškėjo A. Smetonos autoritarinio režimo laikotarpiu.

- 1922 m. Konstitucijoje įtvirtinta demokratinio kariuomenės valdymo nuostata negalėjo būti įgyvendinta, kadangi demokratinio valstybės egzistavimo laikotarpiu nebuvo priimtas įstatymas, kuris suteiktų teisę piliečiams per jų demokratiškai išrinktas institucijas valdyti ir kontroliuoti ginkluotąsias pajėgas. Iš dalies tai lėmė, kad 1935 m. Lietuvos kariuomenės vadovybės įstatymas buvo parengtas remiantis Rusijos imperijos karo teise ir sudarė prielaidas egzistuoti autoritarinėms santvarkoms būdingiems politinės ir karinės valdžios santykiams tarpukario Lietuvoje.

Įteikta 2017 m. gruodžio 6 d.

**LES EFFORTS JURIDIQUES POUR REGLEMENTER LA
SUBORDINATION DU COMMANDANT MILITAIRE SUPREME
ET DU CHEF DE L'ARMEE AU MINISTRE DE LA DEFENSE,
AU PREMIER MINISTRE ET AU PRESIDENT
DE LA REPUBLIQUE EN LITUANIE EN 1918–1940**

Kęstutis KILINSKAS
Université de Vilnius

L'article étudie la réglementation juridique de la subordination du commandement de l'armée (commandant militaire suprême, chef de l'armée et chef de l'état-major général) au pouvoir politique de l'État (ministre de la Défense, président du Seimas et Président) entre 1918 et 1940. Pendant l'existence de la République de Lituanie de l'entre-deux-guerres, nous pouvons distinguer les périodes des luttes de l'indépendance et de réglementation démocratique puis autoritaire des relations entre les autorités politiques et militaires.

Pendant les luttes d'indépendance, l'évolution de la réglementation juridique de la subordination entre les fonctionnaires supérieurs de l'armée, le ministre de la Défense et le commandant militaire suprême a été surtout influencée par le conflit entre le Conseil d'État et le Gouvernement qui a eu lieu entre les forces politiques de droite et de gauche. Ignorant les principes fondamentaux de la Constitution provisoire du 2 novembre 1918, le Gouvernement a tenté de prendre la direction de l'armée entre ses mains ; mais, après son échec et la victoire de la droite dans cette lutte, les fondements fondamentaux de la Constitution provisoire ont été corrigés le 4 avril 1919 et le commandant militaire suprême est devenu subordonné au Président. La subordination du commandant militaire suprême au Président n'a pas apporté une plus grande stabilité dans les relations entre le pouvoir politique et l'armée, et elle n'a pas fait cesser les conflits entre les politiques et les officiers, toutefois elle a inspiré le corps des officiers à préparer une loi qui séparerait clairement les limites de compétence et les sphères d'activité des politiques et des militaires et réglerait leur interaction. On n'a réussi à adopter cette loi que le 7 mai 1920, mais elle ne séparait que les fonctions du ministre de la Défense et du commandant militaire suprême.

Pendant la période du Seimas constituant a été préparé un projet de loi sur les forces armées et l'administration de leurs institutions qui avait des orientations démocratiques claires. La direction des forces armées était alors

répartie entre les institutions démocratiquement formées de l'administration de l'État : le Président, le cabinet des ministres et les chefs de l'armée, tandis qu'était créé auprès du ministre de la Défense un conseil de guerre, composé de fonctionnaires civils et militaires. Mais cette loi n'a pas été débattue ni adoptée. Les relations entre le commandement militaire et politique pendant la période démocratique de l'État ont été réglementées uniquement par la Constitution de 1922.

Pendant la période autoritaire de l'État ont été instaurées des dispositions autoritaires de direction de l'armée qui se reflètent dans les Constitutions de 1928 et 1938 ainsi que la loi de 1935 sur le commandement de l'armée. Ces lois élargissaient les pouvoirs du Président et du chef de l'armée pour diriger l'armée, diminuant ainsi le rôle du ministre de la Défense dans la direction de l'armée, et soulignant la relation étroite entre le Président A. Smetona et le chef de l'armée le colonel S. Raštikis. Ainsi a été concentré entre les mains de ces personnes le plus grand pouvoir juridique de direction de l'armée.

**LEGAL EFFORTS TO REGULATE SUBORDINATION
OF THE COMMANDER-IN-CHIEF AND THE COMMANDER
OF THE ARMY TO THE MINISTER OF NATIONAL DEFENCE,
THE PRIME MINISTER AND THE PRESIDENT
OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA IN 1918–1940**

Kęstutis KILINSKAS
Vilnius University

The article deals with the legal regulation of subordination of the military commanders (the Commander-in-chief, the Commander of the Army, and the Chief of the General Headquarters) to the political state authority (the Minister of National Defence, the Speaker of the Seimas, and the President) in 1918–1940. In the interwar period of the Republic of Lithuania, we can distinguish between the phase of struggle for independence and the democratic and authoritarian phases of regulation of the political and military authority relations.

During the period of independence struggles, changes in the legal regulation of the subordination of the highest military officers – the Minister of National Defence and the Commander-in-chief – were most significantly influenced by the conflict between the State Council and the Government, which was caused by the encounter of right and left political forces in the situation where the Government despite the framework statements of the Provisional Constitution of 2 November 1918 unsuccessfully attempted to take over control of the Army and, having gained the support of the right-wing political forces, on 4 April 1919, managed to make corrections in the Provisional Constitution, according to which the Commander-in-chief became subordinate to the President.

The subordination of the Commander-in-Chief to the President did not lead to greater stability in relations between the political powers and the Army, and did not stop the conflicts between politicians and military officers, nevertheless, it inspired the military officers to draw up a law that clearly distinguished between the competences of political and military officials, the areas of their activity and regulated interaction. The law was approved on 7 May 1920; however, it only described the separate duties of the Minister of National Defence and the Commander-in-Chief.

During the period of the Constituent Seimas, a draft law on the control of the Armed Forces and their institutions was prepared. The draft law was

characterized by obvious democratic tendencies, which meant that the control of the Armed Forces could have been shared by the democratically elected state powers, President, Cabinet of Ministers and military commanders, and the Military Council composed of civilian and military officials could have been established at the National Defence Ministry, however, the draft law was not debated and approved. For this reason, relations between the military and political leadership during the democratic period of the development of the state were regulated, from as late as 1922, with the approval of the constitutional provisions.

In the authoritarian period of the state, the authoritarian provisions of the Army control were implemented, which was reflected by the Constitution of 1928 and the Law on the Lithuanian Armed Forces of 1935. The above-mentioned laws extended the powers of the President and the Commander of the Army to control the army thus undermining the role of national defence in the management of the Army and supporting the close collaboration of President A. Smetona and Colonel S. Raštikis, the Commander of the Army. The greatest legal power to control the Army was in the hands of these persons.